

ДО ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ НАРЕЧЕНИМИ ОБОВ'ЯЗКУ ПОВІДОМЛЕННЯ ОДИН ОДНОГО ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

REVISITING THE ISSUE OF THE PERFORMANCE OF INTENDING SPOUSES' OBLIGATION TO NOTIFY EACH OTHER OF THEIR HEALTH STATUS

Майкут Х.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті досліджуються окремі проблемні аспекти виконання нареченими обов'язку повідомлення один одного про стан свого здоров'я. Звертається увага на правові наслідки приховування одним із наречених відомостей про стан свого здоров'я. З'ясовано, що з метою належного правового регулювання відносин у досліджуваній сфері окремі питання потребують свого вирішення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Ключові слова: інформація про стан здоров'я, медичне обстеження, тяжка хвороба, визнання шлюбу недейсним.

В статье исследуются отдельные проблемные аспекты выполнения лицами, желающими заключить брак, обязанности уведомления друг друга о состоянии своего здоровья. Обращается внимание на правовые последствия сокрытия одним из лиц, желающих заключить брак, сведений о состоянии своего здоровья. Установлено, что с целью надлежащего правового регулирования отношений в исследуемой сфере отдельные вопросы требуют своего решения путем внесения соответствующих изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: информация о состоянии здоровья, медицинское обследование, тяжелая болезнь, признание брака недействительным.

This article examines a number of problem aspects of the implementation of intending spouses' duty to notify each other of their health condition. It focuses on the legal implications of either intending spouse's failure to disclose any material information about their health condition. It is inferred that, in order to properly regulate legal relations in the area under study, certain issues need to be resolved by making appropriate amendments to the existing law.

Key words: health information, medical examination, severe disease, annulment of marriage.

Постановка проблеми. Шлюб як одна з основних підстав утворення сім'ї та виникнення сімейних правовідносин ґрунтується на вільній, повній згоді чоловіка та жінки, елементом якої є взаємна обізнаність наречених зі станом свого здоров'я.

Так, положення ч. 1 ст. 30 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [1] зобов'язує наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я. Положення ч. 3 ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [2] на орган державної реєстрації актів цивільного стану, що прийняв заяву про реєстрацію шлюбу, поряд з обов'язком ознайомити майбутнє подружжя з умовами і порядком державної реєстрації шлюбу, їхніми правами й обов'язками як майбутніх чоловіка та дружини і батьків, вимагає довести до відома наречених їх обов'язок повідомити один одному інформацію про стан свого здоров'я. З метою сприяння виконання нареченими зазначеного обов'язку органом державної реєстрації актів цивільного стану інформується про можливість здійснення ними медичного обстеження та за їх бажанням видається направлення відповідного зразка.

Обов'язок щодо забезпечення створення умов для медичного обстеження майбутнього подружжя згідно з положеннями ч. 2 ст. 30 СК України [1] покладається на державу, а сам механізм організації такого медичного обстеження з метою визначення стану їх здоров'я для профілактики захворювань, небезпечних для подружжя та їх нащадків, визначається Постановою Кабінету Міністрів України № 1740 від 16 листопада 2002 р. «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених» [3]. Варто зауважити, що, якщо наречені не пройшли медичне обстеження в добровільному порядку, то на органи державної реєстрації актів цивільного стану законодавством не покладається прямого обов'язку змусити зазначених осіб його пройти.

Стан опрацювання. Окремі питання, присвячені теоретичним і практичним проблемам виконання нареченими обов'язку повідомити один одного про стан свого здоров'я, правові наслідки його невиконання тощо були і

залишаються предметом уваги численних науковців-правників, зокрема З.В. Ромовської, С.В. Клименко, В.О. Кожевнікової, Т.В. Войтенко, В.Ю. Євко, О.В. Молдован та ін. Аналіз наукових праць, присвячених окресленим питанням, сімейного законодавства України та інших держав свідчить, що зазначені питання внаслідок їхньої різноплановості вимагають проведення додаткових досліджень, а нормативна база характеризується певними недоліками.

Метою статті є дослідження окремих аспектів виконання нареченими обов'язку щодо взаємної обізнаності про стан свого здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Обізнаність як результат розумової обробки нареченими інформації щодо стану здоров'я передбачає реакцію – згоду або відмову від реєстрації шлюбу, іноді вона може стати результативним висновком, що ґрунтується на даних медичного обстеження [4, с. 33].

Водночас питання обов'язковості інформування осіб, які вступають у шлюб, про стан їх здоров'я є доволі неоднозначним. Так, постає питання про співвідношення положення ст. 27 і 32 Конституції України щодо, з одного боку, дотримання обов'язку держави захищати життя людини і права кожної людини захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, з іншого – недопущення втручання в особисте і сімейне життя людини, в т. ч. збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Також заборонено без письмової згоди хворого надання лікарем інформації про первинний і заключний діагноз і код захворювання згідно з Міжнародною класифікацією хвороб (МКХ-10) [5, с. 54].

Досліджуючи питання взаємної обізнаності наречених про стан свого здоров'я, науковці звертають увагу на деяку суперечливість вимог чинного законодавства, де закріплено обов'язок наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я (імперативна складова частина) та передбачено добровільність медичного обстеження наречених (диспозитивна складова частина) [6, с. 348].

З цього приводу варто зауважити, що законодавче положення «наречені зобов'язані повідомити про стан свого здоров'я» не означає необхідності проходження майбутнім подружжям медичного обстеження. Інакше кажучи, сімейним законодавством покладений на наречених обов'язок повідомити один одного про стан свого здоров'я, а не проходження медичного обстеження.

Як видається, законодавець, приймаючи рішення про закріплення нормативного положення щодо добровільності медичного обстеження, виходив із припущення, що особи, котрі одружуються на засадах взаємної довіри, любові, повинні самі вирішувати всі важливі питання, пов'язані з укладенням шлюбу, в т. ч. і питання щодо взаємної обізнаності про стан свого здоров'я, зокрема і щодо тих відомостей, які можуть ґрунтуватися на підставі результатів медичного обстеження.

Водночас деякі науковці дійшли висновку, що законодавче положення про медичне освічення осіб, які вступають у шлюб, повинне мати імперативний характер. Так, як із цього приводу зазначає З.В. Ромовська, встановлення обов'язкового медичного обстеження наречених у репродуктивному віці могло б бути однією із законодавчих спроб оздоровлення нації, створювало б можливість жінці та чоловікові пройти відповідну медичну корекцію до зачаття дитини [7, с. 85]. Медичне обстеження наречених стає особливо актуальним внаслідок різкого зростання венеричних захворювань, кількості ВІЛ-інфікованих, епідемії туберкульозу та інших захворювань [8, с. 101].

Відповідно до ч. 4 ст. 30 СК України результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим [1], оскільки мають приватний характер. Сутність права на таємницю про стан здоров'я фізичної особи полягає в її можливості самостійно визначати тих осіб, котрі можуть отримати інформацію про стан її здоров'я, а також вимагати від осіб, які отримали такі відомості у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків не розголошувати її. Не викликає сумніву, що непоінформованість одного з наречених про наявність у другій особі тяжких захворювань (наприклад, таких як ВІЛ-інфекція, туберкульоз тощо), може призвести до невідворотних наслідків. Тому, як слушно зазначає В.В. Резнікова, незважаючи на те, що результати медичного обстеження є таємницею, вони мають повідомлятися особам, які подали заяву про реєстрацію шлюбу [8, с. 103]. Звичайно, володіючи правом на таємницю про стан свого здоров'я, наречені можуть відмовитися від надання один одному інформації про результати обстеження, проте це може бути підставою для відмови від реєстрації шлюбу [7, с. 86].

Наявність самої хвороби не вважається підставою для відмови в реєстрації шлюбу. Наприклад, якщо один із наречених або навіть кожен із них не знав про своє захворювання чи, навпаки, знав і все ж таки вирішив зареєструвати шлюб, то це не може розглядатися як підстава для визнання в майбутньому шлюбу недійсним. Але якщо один із наречених приховав відомості про стан здоров'я, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого або їх нащадків, то другий має право на підставі положення ч. 5 ст. 30 СК України звернутися до суду з вимогою про визнання шлюбу недійсним. Таким чином, для визнання шлюбу недійсним відіграє роль тільки приховання самого факту захворювання, а не наявність самого захворювання [9, с. 81].

Приховування відомостей про наявність певного захворювання передбачає обізнаність одного наречених про наявність у нього такого захворювання та свідоме втаємничення цього факту, що не відповідає вимогам взаємної довіри, порядного поводження та дбайливого ставлення до майбутньої сім'ї та іншого з подружжя [10, с. 80].

Вимога щодо взаємної обізнаності про стан здоров'я потребує визначення обсягу та змісту інформації, пов'язаної зі станом здоров'я. Так, враховуючи положення

п. 2.2 Декларації про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі 1994 р., інформація про стан здоров'я охоплює медичні факти щодо свого стану, інформацію про можливий ризик і переваги пропонованих і альтернативних методів лікування, відомості про можливі наслідки відмови від лікування, інформацію про діагноз, прогноз і план лікувальних заходів. Оскільки ні СК України, ні ЦК України не пропонує легального визначення поняття «відомості про стан здоров'я», а тому, на думку В.Ю. Євко, О.В. Молдован, зазначений термін потребує деякого уточнення шляхом закріплення в чинному сімейному законодавстві переліку тих захворювань, які б створювали загрозу порушення або порушували фізичне чи психічне здоров'я іншого з подружжя чи їхніх нащадків, що може бути підставою для визнання шлюбу недійсним. Науковці обґрунтовують свою позицію, беручи до уваги законодавчу практику закордонних держав щодо закріплення певного переліку захворювань, приховування яких може стати підставою для визнання шлюбу недійсним (наприклад, ст. 3.21 ЦК Литовської Республіки, ч. 3 ст. 15 СК Республіки Таджикистан, ч. 3 ст. 12 СК Республіки Вірменія та ін.) [11]. Зокрема, відповідно до положення ч. 3 ст. 21 СК Туркменістану підставою для визнання шлюбу недійсним є приховання при укладенні шлюбу однією особою від іншої наявності у неї венеричного захворювання чи захворювання, що викликається вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ-інфекції) чи іншого захворювання, визнаного Всесвітньою організацією охорони здоров'я небезпечним для сімейних відносин [12].

Однак, як видається, закріплення в СК України вичерпного переліку захворювань, про наявність яких особи, що укладають шлюб, мають попередити один одного, є неможливим. Водночас, на думку Т.В. Войтенко, перелік таких хвороб міг би бути розроблений Міністерством охорони здоров'я України та використовуватися при видачі нареченим довідки про відсутність хвороб, які перешкоджають реєстрації шлюбу, на зразок із Переліком захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання [8, с. 104].

Виходячи з аналізу положення, передбаченого ч. 5 ст. 30 СК України, навіть самого факту приховування відомостей про стан здоров'я буде недостатньо для визнання шлюбу недійсним. Потребує додаткового доведення, що приховування зазначеної інформації призвело чи може призвести до порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого або їх нащадків.

Підтвердженням цьому, зокрема, може слугувати рішення Ленінського районного суду м. Миколаєва у справі № 2-4345/11 від 26 квітня 2012 р. про визнання шлюбу недійсним. У ході судового розгляду було встановлено, що син позивачів 17 червня 2006 р. уклав шлюб із відповідачем, котра перед реєстрацією шлюбу приховала стан свого здоров'я, що перешкоджало б створенню повноцінної сім'ї. Після смерті сина стало відомо про те, що він був ВІЛ-інфікований. Позивачі зазначили, що до одруження їх син був здоровою людиною та планував мати повноцінну сім'ю з дітьми, але при реєстрації шлюбу відповідач приховала від нього стан свого здоров'я. Крім того, її стан здоров'я негативно відобразився на здоров'ї їх сина, що стало причиною його смерті. За поясненням позивачів у 2004 р., їх син проходив медичний огляд у Центральній лікарні Жовтневого району м. Запоріжжя, де захворювання на ВІЛ-інфекцію в нього виявлено не було. На думку позивачів, зараження їх сина відбулося від відповідача, оскільки стало відомо, що відповідач перебуває на обліку у Миколаївському обласному центрі профілактики та лікування хворих на СНІД з приводу ВІЛ-інфекції [13].

Якщо ж у судовому порядку встановлюється факт захворювання одного з подружжя до укладення шлюбу, а хвороба останнього не має суспільно небезпечного

характеру чи тяжких наслідків для другого з подружжя, то законні підстави, які б свідчили про недійсність шлюбу, відсутні. Суд, відповідно, надає перевагу суспільній цінності стабільності сімейних відносин перед індивідуальним інтересом особи, яка вважає свої права порушеними самим фактом неповідомлення її про факт відповідної хвороби іншим з наречених, навіть за відсутності загрози для неї і (або) для їхніх нащадків. Як зазначається в юридичній літературі, у такому разі має місце т. зв. «дефектний шлюб», сутність якого полягає в тому, що законодавець прагне зберегти відносини, що фактично склалися, навіть якщо не були дотримані певні вимоги, і це, за загальним правилом, може виступати підставою недійсності [14, с. 228–252].

У контексті дослідження обов'язку наречених проінформувати один одного про стан свого здоров'я, а також правових наслідків невиконання зазначеного обов'язку звертає на себе увагу положення п. 3 ч. 1 ст. 41 СК України, відповідно до якого шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків [1].

Як бачимо, у питанні формулювання підстави недійсності шлюбу, пов'язаних із приховуванням відомостей про стан здоров'я одним із подружжя, простежується деяка суперечливість положень ч. 5 ст. 30 та п. 3 ч. 1 ст. 41 СК України, яка призводить до того, що законодавець у зазначених нормах називає дві самостійні підстави для визнання шлюбу недійсним: 1) приховування відомостей про стан здоров'я одним із наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків; 2) приховування тяжкої хвороби або хвороби, небезпечної для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків.

Ймовірно, причиною зазначених розбіжностей є непослідовність законодавця у внесенні змін до сімейного та цивільного законодавства на підставі Закону України від 22 грудня 2006 р. № 524-V «Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України», оскільки в своїй первісній редакції ч. 5 ст. 30 СК України відповідала п. 3 ч. 1 ст. 41 СК України [8, с. 146].

Отже, з метою усунення суперечностей при застосуванні зазначених норм виникає необхідність приведення їх у відповідність одна одній.

Окрім протиріччя за змістом, як слушно зауважує О.А. Чабан, варто зауважити і на термінології, яка вико-

ристовується законодавцем. Йдеться про поняття «тяжка хвороба», яке, незважаючи на активне застосування у нормативно-правових актах і значні наслідки, що настають у зв'язку з констатацією «тяжкої» хвороби у тому чи іншому випадку, його чітке визначення на законодавчому рівні відсутнє. Поняття «тяжкої хвороби» безпосередньо стосується медичної сфери, проте визначення зазначеного поняття не містить і медична література. Незважаючи на те, що чітке визначення «тяжка хвороба» відсутнє і в міжнародній практиці, цей термін все ж таки використовується. Так, цікавим є узагальнене тлумачення «тяжкої хвороби» міжнародною біофармацевтичною компанією зі штаб-квартирою у Бельгії – UCB (Union Chimique Belge). Відповідно до зазначеного тлумачення тяжкою хворобою є неінфекційні хвороби, фізичні та соціальні симптоми яких заважають хворому вести нормальне повсякденне життя. Така хвороба зазвичай ставить хворого у залежність від сім'ї, друзів, лікарів, адже він потребує значного догляду та лікування. Так, цією компанією сформульовано три основні критерії, за якими хворобу можна віднести до «тяжкої»: пагубний вплив на повсякденне життя пацієнта, комплексні, пов'язані між собою симптоми, довготривала залежність від лікарів і лікування [15, с. 89].

Виходячи з наведеного, можемо зауважити, що поняття «тяжка хвороба» є оцінювальним, що вкотре підтверджує потребу у закріпленні на законодавчому рівні переліку таких хвороб, приховування яких слугувало б підставою для визнання шлюбу недійсним.

Висновки. Питання належного виконання нареченими свого обов'язку щодо взаємної обізнаності про стан свого здоров'я як важливої складової частини створення сім'ї, основою якої є шлюб, сьогодні видається надзвичайно актуальним. Обов'язок майбутнього подружжя повідомити один одного про стан свого здоров'я нормативно закріплене і є одним з елементів механізму, який забезпечує створення міцних шлюбів і виступає правовою гарантією здоров'я громадян, також їх нащадків. Однак із метою належного виконання досліджуваного обов'язку окремі питання потребують свого нагального й ефективного вирішення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства. Ігнорування вказаних потреб реформування законодавцем окремих положень нормативно-правового характеру стане вагомою перешкодою для існування тривалих шлюбів, реалізації особистих немайнових і майнових прав подружжя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.04.2019).
- Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 18.04.2019).
- Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України № 1740 від 16 лист. 2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF> (дата звернення: 18.04.2019).
- Клименко С.В. Особливості регламентації та визначення умов укладення шлюбу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Т. 2. С. 31–34.
- Жилинкова І.В. Брачний контракт (договор). Харків: Ксилон, 2001. 128 с.
- Пришляк М. Пріоритетні напрями адміністративно-правового забезпечення медичного обстеження наречених. *Публічне право*. 2013. № 1 (9). С. 348–352.
- Ромовська З. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
- Войтенко Т.В. Визнання шлюбу недійсним та його правові наслідки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 232 с.
- Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Жилинкової. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 264 с.
- Чернега В. Способи втілення принципу добросовісності в нормах сімейного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 80–84.
- Євко В.Ю., Молдован О.В. Проблеми виконання нареченими обов'язку повідомити один одного про стан свого здоров'я. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/3099/%AA#chapter> (дата звернення: 10.04.2019).
- Сімейний кодекс Туркменістану від 10 січня 2012 р. № 258-IV. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=50609 (дата звернення: 28.04.2019).
- Рішення Ленінського районного суду м. Миколаєва у справі № 2-4345/11 від 26 квітня 2012 р. у справі № 2-4345/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25270249> (дата звернення: 28.04.2019).
- Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 352 с.
- Чабан О.А. Право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 222 с.